כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת תצוה ■ י' אדר ה'תשע"ז ■ 08.03.2017 ■ גליון מס' 418

כתבוני לדורות

/ הרב יעקב הלוי פילבר

כששלחה אסתר לחכמים ובקשה מהם: "כתבוני לדורות" (מגילה ז א) השיבו לה חכמים: "קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות". תשובתם זו של חכמים היא לכאורה תמוהה, מאימתי אנו מצנזרים את כתבי הקודש רק מפני "מה יאמרו הגויים"? וגדולה מזו כתב הרמב"ם באגרת־תימן: "ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו, והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותיו ובמשפטיו, שנאמר: 'ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים' קינאונו עובדי עבודה זרה כולם על דתנו קנאה גדולה". האם מפני קנאה זו יעלה על הדעת למחוק או להסתיר את מעלתם התורנית של עם ישראל?! את תשובת חכמים נוכל להבין על רקע תקופתם, בתקופתה של אסתר עדיין לא נחתמו כתבי הקודש, ואסתר בקשה מחכמים שגם מגילתה תיכלל בכלל כתבי־הקודש כספר בתנ"ך. לחכמים היתה אמת־מדה מה כוללים ומה אין כוללים בכתבי הקודש, כמו שמובא במסכת מגילה (יד א): "הרבה נביאים עמדו לישראל כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה", ועל הצורך לדורות נחלקו אסתר וחכמים, לפי חכמים - וחכמתו של האדם היא פרי ניסיון העבר - סיפור המגילה אינו בכלל 'נבואה שהוצרכה לדורות', מפני שעד הופעתו של המן הרשע לא היה תקדים של ניסיון השמדת העם היהודי, לכן ראו את האירוע של המגילה כאירוע חד פעמי. אמנם ההיסטוריה היהודית ידעה בעבר שעבוד וצרות וגאולה מהם, כמו שעבוד מצרים והיציאה ממנה, ארבעים שנות המדבר, כיבוש כנען וההתנחלות בימי יהושע והשופטים, תקופת המלכים וארבע מאות ועשר שנות הבית הראשון עד חורבנו. אך בכל התקופה הזו לא ידע עם ישראל איום של השמדת העם, מרדכי ואסתר היו שנים ספורות אחר החורבן, והמציאות הגלותית טרם חדרה לתודעתו של עם־ישראל, ובודאי שמזימת ההשמדה של המן היתה לדידם, מתוך הניסיון ההיסטורי, אירוע חריג בתולדה האנושית, אפיזודה חולפת, שאינו עתידה לחזור על עצמה, ועל כן אין לכלול אותה בכתבי הקודש. אמנם ידעו חכמים שתולדות העם עד כה היו רצופים בהתנכלויות וניסיונות פגיעה בעם, כמו עשו, לבן, פרעה, עמלק ושאר שונאי ישראל שביקשו לפגוע בעם ישראל, אבל הגזירה החמורה ביותר עד כה היתה גזירת פרעה: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", אבל גזירה 'מטורפת' כמו "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ואז זקן טף ונשים ביום אחד", גזירה כזו לא העז עד כה לעשות שום גוי שונא ישראל, ועל כן לדעת חכמים אירועי המגילה אינם רלוונטיים, מפני שהדבר לא יחזור על עצמו, ועל כן אין בהם צורך לדורות ואין לכתוב אותם לדורות.

ואילו אסתר שהיתה אחת משבע נביאות שנתנבאו לישראל (מגילה שם) והנבואה אינה פרי המציאות הניסיונית אלא צופה מעבר למגבלות הזמן והמקום, היא צפתה ברוח הקודש שהאירוע של המגילה אינו לצערנו אירוע חד פעמי שהיה ולא יחזור על עצמו, אלא אדרבא הוא עתיד לחזור על עצמו בהיסטוריה של העם. אסתר בנבואתה היתה מודעת כי צפויה לעם־ישראל גלות ממושכת במדבר העמים, גלות שאת סופה אין לראות באופק. בגלות זו יהיה עם־ישראל דומה לאדם הטובע בלב ים, במים שאין להם סוף, והוא זקוק לקרש הצלה שיצילהו מטביעה ואבדון, גם אם אינו יודע לאן זרמי מצוקת העתים סוחפים אותו. קרש הצלה זה, לדעת אסתר, תהיה 'מגילת אסתר', שתלמד את ישראל שאפילו אם יגיע ישראל בגלותו למצב של 'להשמיד ולהרוג', וגם אם האור לא יראה בקצה המנהרה הגלותית, גם אז אין להתייאש, כי הגזירה יכולה להתהפך תוך לילה אחד. ואכן "ונהפוך הוא" הוא המסר העיקרי של המגילה, ואין לך בתולדות ישראל נבואה שכל כך הוצרכה לדורות כמו 'מגילת אסתר'. ולכן לבסוף קבלו חכמים את דעתה של אסתר וכללו את המגילה בכלל כתבי הקודש. ■

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

רגלו אחת בעיר ורגלו אחת בכרך מתי יקרא את המגילה?
חקר הגאון רבי מרדכי ציון שליט"א מח"ס חשובים, שאלה נפלאה...
המשך בעמי 2

על מועדי קריאת המגילה
בריש מסכת מגילה למדנו: מגילה נקראת באחד עשר, בשנים עשר...
המשך בעמי 2

שוויית חורף
האם בברכת המזון צריך לומר 'יעלה ויבוא' מאחר שבמוצאי שבת היה יום א' של ר"ח אדר, או לא?...
המשך בעמי 3

חלוקת הארץ בעזרת אורים ותומים
בפרשתנו מוזכר הציווי לתת לתוך כפלי חושן המשפט את כתב...
המשך בעמי 5

סיפור לשבת

"משלוח מנות" מגוי חבול ומוכה
הרשל הומינר גר בכפר הסמוך לעיר קוזניץ, והאיש עני ואביון...
והענייה מברדיצ'ב צהלה ושמחה
היה זה בתענית אסתר והיהודים בברדיצ'ב החלו נאספים...
המשך בעמי 5

שביבים

■ מחיית עמלק
■ "על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור"
■ נקימה ונטירה?
■ מחיית עמלק
■ ארץ לידה
■ כיצד מנקים?
■ ההבדל בין פורים לפסח?
■ מי היה המו"ל הראשון בישראל?
■ "שש קושיות" על אוזניו של המן
המשך בעמי 7

רגלו אחת בעיר ורגלו אחת בכרך
מתי יקרא את המגילה?

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א*

חקר הגאון רבי מרדכי ציון שליט"א מח"ס חשובים, שאלה נפלאה. שהנה כתוב בגמרא בבא בתרא (כ"ג, ע"ב) שאם אפרוח בתוך חמישים אמה מהבית, הוא שייך לאותו בית, ואם יותר מחמישים אמה מהבית הוא הפקר. ורבי ירמיה שאל: מה הדין כאשר האפרוח עם רגל אחת בתוך חמישים אמה, ורגל אחת מחוץ לחמישים אמה? ע"כ.

ויש לשאול אותה שאלה על פורים: מה הדין לגבי פורים - אדם שיש לו רגל אחת בתוך ירושלים ורגל אחת מחוץ לירושלים.

והנה בספר "השואל" חלק ב' (כת"י) הביא הגר"מ ציון שליט"א תשובות הרבנים הגאונים שליט"א שקיבל על שאלה זו, כדלהלן:

א) מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי: "נקרא בט"ו מגילה".

ב) הגר"א נבנצל שליט"א כתב לי: "איפה הראש ורוב גופו"?

ג) הגר"ר שמואל אליעזר שטרן שליט"א, מראשי בית ההוראה של הגר"ש הלוי וואזנער ומח"ס שו"ת שביבי אש, כתב לי: "הרגל השניה הרי היא בכלל סמוך ונראה".

ד) הגר"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, כתב לי: "עיין מסכת מכות דף י"ב דנה הגמ' אם עומד הרוצח על אילן שעיקרו בחוץ ונופו בפנים או להיפך. עיין שם".

ה) הגר"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א, מח"ס שו"ת שבט הקהתי, כתב לי: "שם העיקר קובע ראשו ורובו".

ו) הגר"ר אליהו שלזינגר שליט"א אב"ד ורב שכונת גילה ומח"ס שו"ת שואלין ודורשין, כתב לי: "מי ששואל שאלה כזו יש לעשות לו את מה שעשו חכמים לרבי ירמיה ע"ש".

[הגר"מ ציון שליט"א אמר לי שידע שחלק מהרבנים ישיבו לו כך, אולם לא הסתכל על כבודו, וקיווה שאולי תתחדש עוד איזושהי תשובה יפה בשאלה זו, ויגדיל תורה ויאדיר, ואשרי חלקו וגורלו, שלומד לשם שמים].

ז) הגר"ר שמחה ב"צ רבינוביץ שליט"א מח"ס פסקי תשובות, כתב לי: "שיכנס או שיצא".

ח) הגר"ר דוד טהרני שליט"א מח"ס שו"ת דברי דוד, כתב לי: "לגבי מקרא מגילה, אם רואה או נמצא תוך עיבורה של כרך קורא בט"ו, הלא"ה יקרא בי"ד. רגל תוך עיבורה של כרך ורגל בחוץ, על דא אפקוה לרבי ירמיה מבי מדרשא. ולמעשה כיון שהאדם החייב במקרא מגילה אינו אפרוח, יכנס לכרך ויקרא כבן ט"ו, או יצא ויקרא בי"ד. ואיני נכנס כרגע מה שעת החיוב הקובע לבן כרך או בן עיר, שנחלקו החזו"א וההר צבי".

ט) הגר"ר חיים רוטר שליט"א מח"ס שו"ת שערי חיים, כתב לי: "בכתובות (קד, א ושו"נ) אמר ליה אביי לרב יוסף אתאי קודם שקיעת החמה גובה כתובתה לאחר שקיעת החמה לא גביא בההיא פורתא אחילתא? אמר ליה אין כל מדת חכמים כן היא בארבעים סאה טובל בארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול". (עכ"ל).

גודל מעלת האמורא רבי ירמיה

והנה מה שהזכרנו כאן שהוציאו את רבי ירמיה מבית המדרש על שאלה זו, ראיתי לנכון לציין כאן דבר נפלא מאד שראיתי בשער הגלגולים (הקדמה ל"ו) שכתב, שאמר רבינו האר"י ז"ל על רבי ירמיה, שאמרו עליו בתלמוד דידן, במסכת ב"ב (דף כ"ג) בעי רבי ירמיה, רגל אחד בפנים ורגל אחד בחוץ מהו, ואמרו שם כי על דא אפקוה לרבי ירמיה מבי מדרשא. וזה היה בענין הגוזל המדדה בתוך חמשים אמה במסכת יו"ט. וכבר ידעת כי זה רבי ירמיה, תמיד היה שואל שאלות, כמ"ש הרבה פעמים בעי רבי ירמיה, והנה להיות כי הוא נתכוין לטובה, להגדיל תורה ויאדיר בשאלותיו, ובישושהו ואפקוהו מבי מדרשא, לכן יש לו שכר טוב גדול למעלה, כי כל השאלתות הנשאלות במתיבתא דרקיע, הוא שואל אותם, ונשאלות על ידו. עכ"ד. וזה פלאי פלאים ממש.

*מחבר ספר גם אני אודך וש"ס.

על מועדי קריאת המגילה

/ הרה"ג ר' מנשה ישראל רייזמן שליט"א

(מתוך שיעורו ביום שני פרשת תרומה - א' אדר תשע"ז)

בריש מסכת מגילה למדנו: מגילה נקראת באחד עשר, בשנים עשר וגו', ואמרו בגמי כיון שאנשי כנסת הגדולה תקנוהו, היכן רמוזים אלו הימים במגילה. וזייל הגמי: 'מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו, דאי סלקא דעתך אנשי כנסת הגדולה ארבעה עשר וחמשה עשר תקון, אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אנשי כנסת הגדולה, והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, אלא פשיטא כולהו אנשי כנסת הגדולה תקינו, היכא רמיזי... היינו, דפשיטא דאנשי כנהי"ג גם

תקנו י"א י"ב וי"ג, ולכן שאלו 'היכי רמיזאי במגילת אסתר על י"א י"ב י"ג. והקשה הגרי"ז מבריסק והלא כל ענין פורים לא תקנו אנשי כנסת הגדולה כלל, ומדברי קבלה הוא, ככתוב במגילת אסתר, ואם נמצא בית דין גדול ממנו בחכמה ובמנין נוכל לבטל פסוק במגילה? חיו לומר כך. בשלמא בתקנות בית דין שייך לומר שבית דין גדול ממנו בחכמה ובמנין יכולין לבטל, למשל, באיסור שמן עכו"ם שגזרו עליו לאסרו, ונכדו של רבי הקדוש עמד וביטל התקנה, אך בפסוקי תורה לא שייך לבטל לעולם, כמ"ש במגילה דף מז.: מ"ח נביאים וז' נביאות עמדו לישראל ולא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה אלא מקרא מגילה, כי אין נביא רשאי לחדש דבר,רק מרדכי ואסתר שהם נחשבים ממנין הנביאים והם הוסיפו על דברי תורה, מגילת אסתר. ובאמת, בימיהם היו חכמי ישראל שלא הבינו איך לקבל זאת, עד שמצאו רמז בתורה: 'כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושעי וכו' כמבואר בגמי מגילה. הרי שמגילת אסתר היא ממש הוספה על דברי תורה, דברי קבלה כדברי תורה ממש. וא"כ הרי גם בבית דין גדול ממנו בחכמה ובמנין לא היו יכולים לבטל את הפורים?

ותירצו בבית בריסק, דכשנעיין בפסוקי המגילה לא נמצא פסוק מפורש לקרוא מגילה בי"ד וט"ו. כי במגילה כתוב 'על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו', ואח"כ כתוב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים', ולא כתוב כלל ענין קריאת המגילה בי"ד וט"ו. אלא שחזי"ל בירושלמי א,א, וכן נפסק בשו"ע תרפח ס"ז 'כל החודש כשר לקריאת המגילה שנאמר והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה', ולכן המפרש בים והיוצא בשירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו לדרכו, יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א, ואם אי אפשר להמתין יש אומרים שקוראים מתחילת החודש, שנאמר 'והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה', היינו כל החודש. וכמו שחידש המנחת חינוך לגבי תעניות נאמר בענין מגילת אסתר, דמדברי קבלה אין דין קריאת המגילה דווקא בשני ימים מסויימים בזה החודש, שלא כמתנות לאביונים ומשלוח מנות שכתוב בפסוק מפורש שהם בי"ד וט"ו, אך מצות קריאת המגילה לא תקנו מעיקרא מדברי קבלה לימים מסוימים, רק כל החודש כשר לקריאת המגילה, שנאמר 'והחודש אשר נהפך מיגון לשמחה', וקבלו חז"ל שזה הפסוק מכשיר כל החודש לקריאת המגילה. ואח"כ באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו שיקראו המגילה באותם הימים שמקיימים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים. זוהי תקנה נוספת מאנשי כנסת הגדולה.

ועתה נתיישבו דברי הגמי במגילה. דאי ס"ד דאנשי כנהי"ג תקנו רק י"ד ט"ו, הרי אין בי"ד יכול לבטל דברי חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין, אך אם היה בית דין יותר גדול היו יכולים לבטל, כי מעיקר הדין יכולים לקרוא בכל יום בזה החודש, אלא שהם תקנו בי"ד או ט"ו. וכן פי' המנחת חינוך שמדברי קבלה יש להתענות יום אחד בטבת, לא תקנו איזה יום, ולכן נחלקו התנאים אם בטבת הוא ביום ה טבת או ביום י טבת, וכן שאר מחלוקות שיש בימי התענית, כי מדין דברי קבלה לא נאמר באיזה יום מחודש טבת להתענות הצום העשירי. וכן כי המנחת חינוך שאם לא התענה ביום י' טבת יכול להתענות עד כ"ט טבת, וכן בחודש תמוז שיש כמה דעות בגמי באיזה יום בחודש מתענין, יש מתענין בט' תמוז יום הובקעה העיר בבית ראשון ויש מתענין י"ז תמוז כשהובקעה העיר בבית שני. ואם היה דברי קבלה דווקא על יום מסויים לא היו יכולים להזיזו ליום אחר בבית שני, אלא מוכרח שעיקר התקנה מדברי קבלה הוא על אחד מימי תמוז זכר לבקיעת העיר, ואנשי כנהי"ג תקנו בתחילה ט' תמוז, ולאחר בית שני הזיזוהו ליום י"ז תמוז. וכן מצאנו שרבי יוחנן אמר על חודש אב, אילו הייתי שם הייתי אומר להתענות יום י' אב ולא ט' אב, כי מדברי קבלה היה עיקר הדין להתענות באיזה יום בחודש אב, ורבנן תקנוהו ביום ט'. ורבי יוחנן אמר שאילו היה הוא שם היה קובעו ליום י'. וזו הסיבה שאין הצומות דוחים שבת, כיון שמדברי קבלה אין יום קבוע. מלבד משי"כ הבי"י בשם האבודרהם דבעשרה בטבת שאם היה חל בשבת היה דוחה שבת, דשם כתוב פסוק מפורש 'כתב לך את עצם היום הזה', אך לא קבלו דבריו. וכן אמרו בבריסק בענין מקרא מגילה שעיקרו נקבע לחודש אדר, ומצד מגילת אסתר לא הוקבע יום מיוחד לקריאת המגילה, כמ"ש הירושלמי שם 'אמר רבי נתן כל החודש כשר לקריאת המגילה שנאמר והחודש אשר נהפך וכו'', אלא שאנשי כנסת הגדולה תקנו בי"ד וט"ו, ואם חל בשבת יכולים להקדים. אפי' לולא גזירת רבה היו יכולים להזיז ליום אחר. וכמובן שרק לפני יד וטו ולא לאחריהם, דכתיב ולא יעבור. וגם מה שאמרו בירושלמי שכל החודש כשר, הוא רק לפני פורים ולא לאחריו. וזש"כ במגילה 'וכאשר קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם', היינו כמו שהמנחת חינוך למד בדברי הצומות שהחודש קבוע והיום אינו קבוע, כך בקריאת המגילה נקבע החודש ולא היום, כי תיקון יד וטו הוא תקנת אנשי כנהי"ג ולא מדברי קבלה.

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת בנימין רוזמן, נוף איילון: בשבת האחרונה לאחר סיום סעודה שלישית בבית הכנסת, התעורר וויכוח בין הנוכחים, האם בברכת המזון צריך לומר 'יעלה ויבוא' מאחר שבמוצאי שבת היה יום א' של ר"ח אדר, או לא, יש שאמרו שצריך לומר 'רצה והחליצנו' ויש שאמרו שצריך לומר 'יעלה ויבוא', ולבסוף חלק עשו כך וחלק עשו כך. מה היה נכון לעשות? ואין אני שואל רק על העבר אלא גם על העתיד שהרי בעוד כשבועיים בשבת קודש פרשת 'תצוה' שוב נכנס לנידון זה משום פורים שחל במוצאי שבת, ושוב יתעורר הוויכוח האם יש להזכיר 'רצה והחליצנו' או 'על הניסים'?

תשובה: באשר לשאלה אודות השבת שעברה שר"ח חל ביום א', מה יש להזכיר בברכת המזון כשהתחיל את הסעודה מבעוד יום, יש להבחין בזה בין ג' מצבים שונים:

א) מברך ברכת המזון קודם צאת הכוכבים.

ב) מברך ברכת המזון לאחר צאת הכוכבים אך לא אכל כזית פת לאחר צאת הכוכבים.

ג) מברך ברכת המזון לאחר צאת הכוכבים וכן אכל כזית פת לאחר צאת הכוכבים.

באשר למקרה א', בכאן ההלכה היא פשוטה, שמאחר שבשעה שמברך עדיין לא נכנס 'ראש חודש' אין מקום לומר "יעלה ויבוא' ויש להזכיר 'רצה והחליצנו'.

(יש לעיין אם ה"ה לדעת כך החיים גם יאמר אז רצה או שלא יאמר כלום כי זה כבר בין השמשות)

אמנם באשר למקרה ב' באנו למחלוקת ראשונים, שהנה נחלקו הראשונים באופן שאדם החל את סעודתו בשבת ובשעה שמברך זהו כבר מוצאי שבת (אף שהוא לא ראש חודש) האם יש להזכיר 'רצה והחליצנו' או לא, שיש מהראשונים שנוקטים שיש ללכת אחר תחילת הסעודה[א], ולכן יש להזכיר 'רצה' ויש מהראשונים[ב] שנוקטים שיש ללכת אחר הזמן שבו מברך את ברכת המזון, ולכן אין להזכיר 'רצה'[ג].

להלכה נפסק[ד] שיש שבמקרה כזה יש ללכת אחר תחילת הסעודה[ה], ולכן יש להזכיר 'רצה'[ו] בברכת המזון של סעודה שלישית אף אם מברכים אותה לאחר צאת השבת[ז].

וגם כאשר מדובר שראש חודש חל ביום א' יש להזכיר במקרה כזה רק 'רצה והחליצנו' ועל אף שבכגון זה יש כבר מהפוסקים שנקטו אחרת[ח], מכל מקום כך היא ההלכה הפשוטה והנפוצה[ט].

אולם באשר למקרה ג', בזה אי אפשר לומר שיש בזה הלכה פשוטה, מאחר ונחלקו בזה גדולי האחרונים, ושורש הספק הוא שמאחר שאכל פת לאחר צאת הכוכבים א"כ התחייב גם בהזכרת "יעלה ויבוא' מחמת האכילה שלאחר צאת הכוכבים, וגם בהזכרת 'רצה' מחמת האכילה שאכל לפני השקיעה (למי שסובר שיש ללכת אחרת התחלת הסעודה) וממילא יש להסתפק האם להזכיר 'רצה' או "יעלה ויבוא' או שניהם גם יחד?

ומצינו בזה ג' שיטות ברבותינו האחרונים, יש הנוקטים[י] שבמקרה כגון זה יש להזכיר רק "יעלה ויבוא' מאחר ובהזכרת "יעלה ויבוא' התחייב בוודאות[יא], ואילו בהזכרת 'רצה' לא התחייב בוודאות[יב], ולהזכיר את שניהם אי אפשר, מאחר וזה שני דברים הסותרים אחד את השני, ולכן יאמר רק 'רצה', ויש הנוקטים[יג] שבמקרה כזה יש להזכיר רק 'רצה' מאחר והזכרת 'רצה' בברכת המזון היא יותר חשובה ומעכבת, מאשר הזכרת "יעלה ויבוא' בראש חודש (ועיין תוספת ביאור בהערה[יד]) ויש הנוקטים שבמקרה כגון זה יש להזכיר הן 'רצה' והן "יעלה ויבוא' ואין לחוש לסתירת הדברים מאחר שבתחילה מזכירים 'רצה' על היום שעבר (שבת) ולאחר מכן מזכירים' יעלה ויבוא' על היום שבא (ראש חודש).

המשנה ברורה מביא את הדעה הראשונה והשלישית ולא מכריע ביניהם, ובקרב החסידים המנהג הנפוץ הוא כדעה השלישית, ואילו בקרב הליטאים המנהג הנפוץ הוא כדעה הראשונה, ואילו הגר"ע יוסף זצ"ל פוסק כדעה השנייה[טו].

אמנם באשר לשאלה העתידית אודות פורים דפרזים שיחול השנה במוצאי שבת, וסעודה השלישית ממשיכה אל מוצאי שבת, במקרה כזה, יש להזכיר בברכת המזון רק 'רצה' ולא 'על הניסים', גם אם אוכלים מהפת לאחר צאת הכוכבים, וזאת מאחר שהזכרת 'רצה' היא חובה, והזכרת 'על הניסים' היא רשות, ולהזכיר את שניהם אי אפשר גם למי שסובר שבראש חודש שחל במוצאי שבת כן ניתן להזכיר שניהם, מאחר ומזכיר קודם 'על הניסים' ורק לאחר מכן 'רצה' ולכן נחשב הדבר כ'תרתי דסתרי' לכולי עלמא.

א - עיין בית יוסף סוף סימן קפ"ח בשם הגהות מיימוניות, שו"ת מהרי"ל, וארחות חיים.

ב - הרא"ש בתשובה כלל כ"ב סימן ו'.

ג - ובשו"ת 'שביבי אש' חלק א' סימן קט"ו, ביאר בתחילה מח' ראשונים זו בחקירת הרעק"א המפורסמת אודות קטן שאכל כדי שביעה וקודם שעבר שיעור עיכול נהיה בר מצווה, האם חייב לברך ברכת המזון מהתורה או מדרבנן, ומבארים את שורש הספק אם המחייב של ברכת המזון הוא האכילה או השביעה, ומעתה י"ל שבזה נח' הראשונים בנד"ד שאם ברכת המזון היא על האכילה, י"ל שהולכים אחר זמן האכילה, אבל אם ברכת המזון היא על השביעה י"ל שיש ללכת בתר דהשתא, אמנם שוב דחה ביאור זה מאחר ובראשונים הנ"ל מבואר שחיברו נידון זה לנידון תפילת תשלומין במוצ"ש ומבואר שאין מח' זו נוגעת רק לעניין ברכת המזון, ולכן ביאר את מח' באופן אחר שנח' האם הזכרת מעין המאורע בברכת המזון ובתפילה היא מחובת והלכות המועד, או מחובת והלכות התפילה והברכה עיי"ש בדבריו המאירים.

ד - שו"ע או"ח סימן קפ"ח סעיף י'.

ה - אמנם בכך החיים סימן קפ"ח ס"ק מ"ג חושש לשיטת הרא"ש.

ו - ועיין בבן איש חי פ' חוקת אות כ"ב, שנקט שיש להשמיט בכה"ג את המילה 'הזה' מהזכרת 'רצה' ועיין בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן י"ח שאנו נוהגים להזכיר כרגיל כולל המילה 'הזה'.

ז - בבאר היטב מביא משו"ת הלכות קטנות שניתן להזכיר 'רצה' רק עד שלא יתעכל במעיו המזון שאכל בשבת, אמנם ל' המשנה ברורה 'אפילו נמשך זמן רב בלילה', ובשבט הלוי ח"ד סימן י"ב כתב שכן מנהג למעשה כדברי המ"ב אלא שלאחר יום או יומיים כבר אינו נכון להזכיר 'רצה' אף אם נמשכה סעודתו עד אז עיי"ש (ויש להעיר על דבריו שביום ראשון בבוקר מסתמא כבר התפלל ערבית ולאחר ערבית שוב אינו מזכיר 'רצה' לכו"ע כמבואר במ"ב סימן קפ"ח ס"ק ל"ב. אמנם בעיקר הלכה זו שאם התפלל ערבית שוב אינו מזכיר 'רצה' - יש לעיין, שהפוסקים כתבו שהוא משום שמיחזי כסתרי אהדדי, וצ"ע שהרי הזכרת 'רצה' בברכת המזון מעכבת [ואף שבסעודה שלישית קיי"ל להלכה שאינה מעכבת זה כדי לחוש לשיטות הנוקטות שאפשר לקיימה ללא פת, אבל עיקר ההלכה שיש לקיימה בפת, ועוד שבאופן שזו סעודתו היחידה ביום השבת הרי שזו סעודה שנייה ולא כתבו הפוסקים הלכה זו רק באופן שאכן זו סעודתו השלישית] וא"כ איך משום 'מחזי כסתרי אהדדי' שהוא דין דרבנן יעכב את חיוב ברכת המזון שהוא דאורייתא? ובכמה מקומות מצאנו שמשום 'מחזי סתרי אהדדי' אין אנו מעכבים דין תורה, עיין או"ח סוף סימן ל' במ"ב שם לעניין תפילין לאחר שהתפלל ערבית מבעו"ד, וט"ז בהלכות ראש השנה לגבי קהילה שקיבלה שבת מבעו"י ואז הגיע שופר ועוד, והנה ידוע שנח' הראשונים האם 'הזכרת מעין המאורע' המעכבת, הכוונה שלולי ההזכרה כאילו לא התפלל כלל [כחכמי פרובינציא] או שתפילתו נחשבת רק צריך לחזור ולהתפלל כדי להזכיר מעין המאורע [ר"י. מח' זו מובאת בתוס' ברכות כ"ו ובטור או"ח סימן תכ"ב ועוד] והנה לפי ר"י א"ש שנחשב שבירך ברכת המזון ולכן אין כאן הפקעה של 'דאורייתא' אבל לחכמי פרובינציא מא"ל? וצ"ל שאף שברכת המזון היא מדאורייתא, מ"מ הזכרת מעין המאורע היא דין דרבנן, והם אמרו והם אמרו ודו"ק)

ח - שיטת השל"ה מובא במג"א סימן קפ"ח ס"ק י"ח, וכן יש לציין שיש שהבינו בדעת הט"ז שתובא לקמן שגם בכה"ג יש להזכיר גם 'רצה' וגם "יעלה ויבוא' עיין בספר פסקי תשובות סימן קפ"ח הערה 87.

ט - כן פסק המגן אברהם סימן קפ"ח ס"ק, וכן פסק המשנה ברורה שם ס"ק ל"ג, כן פסק בשו"ת יחוה דעת ח"ג סימן נ"ה ועוד רבים.

י - מג"א שם.

יא - שהרי גם אכל בר"ח וגם מברך בר"ח וא"כ גם בין אם אזלינן בתר תחילת הסעודה, ובין אם אזלינן בתר דהשתא התחייב בהזכרת "יעלה ויבוא'.

יב - שהרי לדעת הרא"ש אזלינן בתר דהשתא.

יג - כך מובא בהרבה מספרי זמננו בשם הב"ח משום שלעולם אזלינן בתר תחילת הסעודה (ועיין לקמן) וכן פסק הערוך השולחן סימן קפ"ח סעיף כ"ג (עיי"ש טעמו) וכן פסק בשו"ת יחוה דעת ח"ג סימן נ"ה. אולם לענ"ד אין הדבר ברור כלל שאכן זו דעת הב"ח, שהמעיין בב"ח (סוף סימן קפ"ח) יראה שאכן הכריע כראשונים הנוקטים שיש ללכת אחר תחילת הסעודה, אבל בנד"ד שאכל כזית פת לאחר צאת הכוכבים הרי התחיל בסעודה גם בר"ח, וא"כ התחייב גם ברצה וגם ביעלה ויבוא כפי שטען המג"א, ועל מקרה כזה לא דיבר הב"ח, ומנא לן שגם בכה"ג יסבור לומר רק 'רצה'? ועיין בשו"ת שביבי אש בסוף הסימן הנ"ל שלא תיקשי מהתוספתא (ברכות פ"ה ד') על הב"ח, דהב"ח יעמיד תוספתא זו באופן שאכל כזית פת לאחר צאת הכוכבים עכת"ד, הרי שגם לדעת הב"ח אם אכל לאחר צאת הכוכבים התחייב בהזכרת היום הבא, וא"כ מנ"ל שיסבור לומר רק 'רצה' אחר שבב"ח לא נרמז ולא דיבר בזה כלל? וצ"ע. אמנם בערוך השולחן שם אכן כתב להדיא שגם אם אכל לאחר צאת הכוכבים מזכיר רק 'רצה' עיי"ש בדבריו (איך הוא מעמיד את התוספתא הנ"ל)

יד - ביאור הדבר הוא שהזכרת 'רצה' בסעודת שבת היא לעיכובא, משא"כ הזכרת "יעלה ויבוא' בר"ח אינה לעיכובא, ואף שבסעודה שלישית קיי"ל להלכה שאם שכח להזכיר 'רצה' אינו חוזר, זהו משום שאנו חוששים לשיטות הראשונים הסוברים שניתן לקיים סעודה זו ללא פת, אבל עיקר ההלכה שגם סעודה זו צריך לקיימה בפת, ולכן גם הזכרת 'רצה' של סעודה שלישית גוברת על הזכרת "יעלה ויבוא' של ראש חודש שלכו"ע אינה מעכבת.

טו - ודבר תימה ראיתי בלוח הלכות ומנהגים (זלזניק, שבת פרשת משפטים תשע"ז) שהכריעו כדעת הב"ח, ותמוה מדוע בחרו לפסוק כדעת הב"ח אחר שלא הובאה דעתו במ"ב, ואף דכן פסק הערוך השולחן מ"מ מה ראו להכריע כך לדינא? ובמענה לשאלתי ענו לי שכן היה מורה ובא הגרש"ז אוירבעך זצ"ל, אך הסכימו עמי שיש לעיין מדוע נקטו כך אחר שלא הוזכרה דעה זו במ"ב. וילע"ע. ובלו"ח א"י כתב שאם עבר שיעור עיכול מאכילתו של שבת שוב לא יזכיר 'רצה' בכה"ג, וכנראה צירף בכה"ג את דעת 'הלכות קטנות' המובאת לעיל הערה 7, וצ"ע אחר שבמ"ב לא מוזכרת הגבלה זו, וגם יש להעיר שבכה"ג שממשיך את סעודתו לא פשיטא שיש עיכול למזון שאכל בשבת, עיין בפמ"ג בסימן קפ"ד א"א ס"ק ט', ובשעה"צ שם ס"ק י"ט.

חלוקת הארץ בעזרת אורים ותומים

/ הרב תומר אנגלסמן

בפרשתנו מוזכר הציווי לתת לתוך כפלי חושן המשפט את כתב שם ה' המפורש הנקרא 'אורים ותומים'. בספר במדבר אנו מוצאים שהיה להם שימוש מעשי בחלוקת הארץ לשבטים על פי הגורל: "ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה". חז"ל במסכת בבא בתרא (קכ"ב ע"ב) מבארים על פי פסוק זה כיצד הארץ התחלקה בעזרת האורים והתומים. לפי הרמב"ן (שמות, כ"ח, ל'), אורים ותומים מהווים מדרגה ממדרגת רוח הקדש, היא למטה מן הנבואה, ולמעלה מבת קול, שהשתמשו בה [בבת קול] בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים.

על פי דברי הרמב"ן, יש לשאול, מדוע לא התחלקה הארץ על ידי הרמה הגבוהה של רוח הקודש, על ידי נביא?

נראה שההסבר לכך פשוט. התורה מספרת שיעקב בפרשת ויחי ומשה בפרשת וזאת הברכה כבר התוו את התחומים הכלליים לכל שבט ושבט, אך בפרטים הקשורים לקביעת הגבולות המדוייקים נעשה הבירור על ידי מדרגה נמוכה יותר ברוח הקודש. לפיכך מובנים דברי רש"י (שמות כ"ח, ל') שאומר שעל שם האורים ותומים נקרא החושן: משפט.

בחלוקת הארץ היה שימוש באורים ותומים על מנת לפסוק את הגבולות המדויקים של השבטים על פי הצרכים של כל שבט "לרב תרבה נחלתו וכו'", ולכאורה היה אפשר שגם סנהדרין היו מחליטים בכך, אלא שמתוקף קדושת הארץ היה מוכרח שאפילו בפרטים אלו תהיה התערבות של רוח הקודש ללמדנו שכל גרגיר בארץ ישראל יש לו תוקף מקודש.

סיפור לשבת

"משלוח מנות" מגוי חבול ומוכה

הרשל הומינר גר בכפר הסמוך לעיר קוזניץ, והאיש עני ואביון. ביום פורים בא הרשל העירה לשמוע מקרא מגילה בבית הכנסת. בעל הקורא היה המגיד הקדוש מקוזניץ, וכששמע הכפרי את קריאת המגילה מפיו של המגיד, נהנה מאוד ונתמלא שמחה. אחר התפילה ניגש המגיד אל הרשל, נתן לו שלום ואמר לו: "הלא אתה מכפר פלוני, השייך לי, ומדוע לא הבאת לי משלוח מנות?" שתק האיש ולא ידע מה להשיב, כי בביתו אין גם לחם לילדים, ומאיפה ייקח משלוח מנות למגיד? והמגיד הוסיף ואמר לו: "הרי פורים היום, בוא נא אתנו ותטעם מעט משקה". הלך האיש לבית המגיד ונתנו לו שם יין ומגדנות. מרוב שמחה שזכה לשהות בבית המגיד יחד עם החבריא הקדושה שלו, נהפך לאיש אחר. הרהיב עוז בנפשו, וילך לבית אחד הגבירים, שהיה סוחר יין, ויאמר אל הגביר: "פורים בא! אבקש מכבודו לתת לי בהקפה בקבוק יין טוב ובטח אשלם לו, הרי פורים היום". הגביר נענה לו ונתן לו בקבוק יין. אחריו הלך לחנות מכולת ואמר שוב : "פורים הגיע ! תנו לי שניים- שלושה תפוחים ובטח אשלם לכם, ואם לא אשלם, הרי פורים היום. מילאו גם כאן את בקשתו. והוא רץ בשמחה אל המגיד, נתן לו את היין והתפוחים ואמר: "אני נותן לרבי משלוח מנות". "טוב עשית" השיב לו המגיד "ותזכור שבכל פורים עליך להביא משלוח מנות". אחרי כן נמלך הומינר בדעתו: הלא בני ביתי עטופים ברעב ואינם יודעים כלל משמחת פורים, אראה לשמח גם אותם. וילך אל מוזג היי"ש ויאמר לו שוב באותו הנוסח וביקש לתת לו בקבוק יי"ש בהקפה, "ואם לא ישלם הלא פורים היום". נתן לו המוזג את היי"ש, ומשם הלך לאופה הלחם וביקש בנוסח זה כיכר לחם, ונתן לו ובחנות אחרת קיבל באופן זה דגים מלוחים אחדים. אז רץ לביתו, וכאשר פתח את הבית קרא בקול רם: "פורים היום! פורים היום!". אשתו ובני ביתו שלא הסכינו לראות אותו במצב כזה, שיהיה מלא שמחה, חשבו שאולי נשתגע ח"ו, כי לא ידעו מה היה לו. אך הוא מיהר ושם את הלחם לפניהם ואת הדגים המלוחים ואת היי"ש ואמר להם: "אכלו ושתו והיטיבו לבכם כי פורים היום". לא המרו את דברו, אכלו ושתו והוא הצטרף בעצמו גם כן עמם. ואחרי אשר שתו כוסות אחדות של יי"ש ונתמלאו גם הם שמחה, ויקומו כולם לרקוד ויקראו בקול: "פורים היום! פורים היום!.

וכך רקדו שעות אחדות רצופות. פתאום שמעו והנה קול דופק בפתח. אמר הרשל לאשתו: "אל תפתחי כי ודאי איזה גוי בא להפריע את שמחת הפורים שלנו". והגוי לא פסק מלדפוק והאישה אמרה: כמדומה שזה הגוי, שנוהג להביא לנו תפוחי אדמה, אלך ואפתח לו". כאשר פתחה את הדלת, נכנס הגוי כשהוא מוכה ופצוע ומגואל בדם. תיכף התחילו לטפל בו, רחצוהו ונתנו לו כוס יי"ש ופת לחם. ויאכל וישתה, ויאמר "החייתני כי כפסע היה ביני ובין המוות". וסיפר להם כי בנו

המשך בעמוד הבא...

יחידו הכהו מכות רצח והשליכו החוצה, ואלמלא באו לעזרתו היה מת מהקור ומהכאב. ואחרי כן אמר להם: "מכיוון שבני נהפך לי לרוצח ואכזר ואתם ריחמתם עלי, לכן בואו נא עמדי אל היער וארא לכם מטמון - כסף רב, שרציתי לתת לבני קודם מותי, ועתה אגלה אותו לכם ואני נותנו לכם במתנה. וילך הרשל עם הגוי אל היער והגוי הראה לו כי תחת עץ התפוחים הטמין את אוצרו. כעבור איזה ימים אחדים מת הגוי מהמכות. והומינר הלך אל היער וחפר במקום שהגוי הראה לו. ומצא שם הון רב ונהיה עשיר גדול. ובכל יום פורים היה בא אל המגיד הקדוש, ונותן לו משלוח מנות ביד רחבה ובלב שמח.

והענייה מברדיצ'ב צהלה ושמחה

(סיפור לפורים לגילאים הצעירים)

היה זה בתענית אסתר והיהודים בברדיצ'ב החלו נאספים בבית הכנסת לשמוע את קריאת המגילה. בית הכנסת נתמלא חיש מהר מפה לפה, ובעזרת הנשים, התאספו הנשים והבנות. בעוד הקהל עומד להתחיל בתפילה, ניגש השמש אל הרבי, רבי לוי יצחק, ולחש משהו על אזניו. הרבי קם מכיסאו ויצא מבית הכנסת. כולם קמו לכבודו והסתכלו בהשתוממות על דמותו האצילה שנעלמה בפתח הדלת.

רבי לוי יצחק נכנס לחדרו שהיה סמוך לבית הכנסת, שם חיכתה לו אישה ובידה תרנגול. היא לא היתה בטוחה בכשרותו של העוף, ורעדה לעצם המחשבה שהרב עלול להטריף את התרנגול שהשיגה לסעודת פורים. בדי עמל. "רבי" - אמרה האישה בקול בוכים - "רבי, אוי ואבוי לי! שאלה יש לי... רבי".

הסתכל רבי לוי יצחק על התרנגול, חשב כמה רגעים ואמר: "התרנגול אינו כשר ואסור לאכול אותו".

האישה הביטה על רבי לוי יצחק אובדת עצות. "רבי!" - היא צווחה בקולי־קולות - "רבי, בפרוטותי האחרונות קניתי תרנגול זה. בעלי חלוש וחולה וחשבתי שקצת מרק עוף ישיב את נפשו. גם הילדים רצו כבר לאכול קצת מרק טעים. והנה, אוי, שוד ושבר, נטרף התרנגול שלי. אוי ווי, מה אעשה עכשיו?! "אל דאגה, בתי" - ניסה הרבי להרגיעה - "השם יתברך עוזר תמיד לכולם, הוא יעזור גם לך". רבי לוי יצחק שאלה לשמה ולכתובתה ושלחה לשמוע את קריאת המגילה.

הוא בעצמו לא חזר לבית הכנסת, אלא לבש את מעילו ויצא לרחוב. בצעדים מהירים הוא הלך... לביתו. בבואו הביתה, הוציא רבי לוי יצחק מפה לבנה ושם בה חלות, לחם, אוזני המן ופירות שונים. איש מלבדו לא היה בבית ורבי לוי יצחק חיפש וחיפש עד שמצא סיר עם עוף מבושל וצלחת עם "געפילטע פיש" - דג ממולא. הוא לקח מכל הבא ליד ושם במפה הלבנה. משכילה את מלאכתו והמפה היתה כבר מלאה "דברים טובים" למכביר, הוא קשר אותה היטב, לקחה ויצא לדרך.

הפעם הלך רבי לוי יצחק לביתה של האישה העניה. משמצא את בית האישה ונכנס פנימה, הגיע לאוזניו קול חלוש שבקע מחדרון קטן: "זו את, ביילה? מה היה עם ה'שאלה'"?... "פורים שמח! פורים שמח"! השיב רבי לוי יצחק לבעל הקול האלמוני - "הנה, השם יתברך שלח לכם משלוח מנות! אכלו ושתו בשמחה". אחר שהוציא הכל מהמפה וסידר על השולחן, הלך רבי לוי יצחק בצעדים מאוששים שמח וטוב לבב לבית הכנסת לקריאת המגילה. משנכנס רבי לוי יצחק, התחילו מיד להתפלל ערבית. כמנהגו מדי שנה בשנה קרא רבי לוי יצחק בעצמו את המגילה. שנים רבות לאחר מכן סיפרו האנשים כי באותה שנה היתה קריאת המגילה מיוחדת במינה. תואר פני קדשו של רבי לוי יצחק האיר באור מיוחד, אור פנימי הנובע מפנימיות הלב.

כאשר הרבנית הגיעה לביתה מבית הכנסת, חיכתה לה בבית הפתעה גדולה. היא נגשה למטבח כדי להכין את הסעודה, ומה גדולה היתה השתוממותה כאשר שום דבר לא נמצא במקום. לא בשר, לא דגים, לא חלות. כלום. אפילו אוזני המן הטריות נעלמו ואינם. אובדת עצות היא נכנסה אל חדרו של הרבי, אולם בראותה את פניו הקורנות, הבינה מיד מי "סחב" את הדברים ויצאה חרש מן החדר כדי לסדר ארוחה כלשהי מן השיריים שנותרו...

היהודיה העניה סיפרה לחברותיה את דבר הפלא של משלוח מנות מן השמים: בודאי היה זה אליהו הנביא זכור לטוב, שהביא לה מנות יפות כאלו, אמרה לכולן. אך יהודי ברדיצ'ב הבינו כי רבם מילא הפעם את מקומו של אליהו הנביא, שלחו משלוחי מנות לרבי לוי יצחק ביד רחבה. מובן מאליו כי הם לא שכחו גם את העניה, ילדיה ובעלה החולה. פורים כזה שמח, לא היה בברדיצ'ב זמן רב.

■

ליהודים היתה אורה
ושמחה וששון ויקר
פורים שמח

שביבים / שאול שיף

מחיית עמלק

החתם סופר זי״ע נהג ללמוד עם תלמידיו בימים אלה מס׳ מגילה עד ר״ח ניסן.

כתוב בפי׳ ר״ש משאנץ לתו״כ בחוקותי, שעל ידי לימוד הלכות מגילה מקיימים מצות מחיית עמלק.

חסידי וורקא נהגו ללמוד מס׳ מגילה כל השנה, כדי לקיים תמיד מחיית עמלק.

האבני נזר זי״ע אמר בשם חותנו הגה״ק מקאצק זי״ע, שבלימוד פירוש הר״ן המיישר את השכל מקיים מחיית עמלק העקום והמעוקם.

לימוד מסכת מגילה הוא סגולה ליראת שמים כל השנה (דברי חנה להגה״ק מקאלשיץ בשם זקינו הגה״ק משינאווא) (עפ״י לוח ׳דבר בעתו׳ שאין דומה לו בהיקפו).

״על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור״

ולכאורה, אם קראו לימים האלה על שם ה״פור״ לשון יחיד, מדוע קראו להם ״פורים״ לשון רבים?

תשובה: שיכור אחד שלא רצה שבניו ילמדו ממעשיו,נתן להם סימן, שידעו מתי צריכים להפסיק לשתות. ״אתם רואים את שני האנשים שנמצאים במדרכה ממול״ שאל אותם. ״ובכן,כאשר תראו שיש שם ארבעה אנשים תדעו שצריכים לחדול מהשתייה״. ״אבל אבא״, נענו בניו, ״יש שם רק אדם אחד״... ומכאן, על ״כן״ [כ״ן בגימטריא יי״ן] בשל היין הרב ששותים היהודים ביום זה, קראו לימים האלה ״פורים״ על שם הפור.שכן, כל בקבוק נדמה להם כשניים...

נקימה ונטירה?

שאל כומר אחד את הגאון רבי יהונתן אייבשיץ: אתם היהודים הרי אסורה לכם הנקימה והנטירה, ולמה עד היום אתם מתנקמים בהמן שהיה לפני יותר מאלפיים שנה ? ענה לו הרב: חס ושלום, אין בזה משום נקימה ונטירה, אלא זוהי תזכורת ל״המנים״ של כל דור ודור, להזכיר להם את סופו של המן רבם הראשון...

מחיית עמלק

ראו ״עם הארץ״ כשהוא יושב ומגרד בסכין כל שם המן הכתוב במגילת אסתר המודפסת בסוף החומש. גערו בו: איך אתה מקלקל את המגילה?תמה עם הארץ: הרי כתוב במפורש בתורה: מחה תמחה את זכר עמלק. אם כן, חייבים למחוק את שם המן מן הספר!. אמרו לו: טוב, מילא, שמו של המן ראוי למחוק אותו, אולם, בכך אתה מגרד ועוקר גם את המלים הקדושות שמעבר לדף מול תיבת המן?! ענה להם אותו עם הארץ: הרי אמרו חז״ל ״אוי לרשע ואוי לשכנו״...

ארץ לידה

מאיזה עם נלקחה ושתי?

תשובה: מאתיופה.

מנין? שכתוב: להראות העמים והשרים אתיופיה...

כיצד מנקים?

איך ניקו את המן ממי השופכין ששפכה עליו בתו?

לאחר שהבת של המן שפכה עליו את כל קערת השופכין איך הצליחו לנקותו?

תשובה: פסוק מפורש: ״חמישים אמה״ הרי לך שניקוהו עם חמישים בקבוקים של ״אמה״...

ההבדל בין פורים לפסח?

מדוע בפסח עושים משתה ושמחה שבעת ימים ובפורים רק יום אחד?

תשובה: משום שפרעה סבל יסורים ומכאובים רעים ימים רבים, על כן צריך תנחומים שבעת ימים. אבל המן, בבוקר שמח, ובצהרים סעד, ובמנחה נפל, ובערב נתלה, הכל ביום אחד. על כן צריך בפורים רק יום אחד.

מי היה המו״ל הראשון בישראל?

תשובה: מרדכי היהודי, שכתוב: ויכתוב מרדכי את הדברים האלה, וישלח ספרים אל כל היהודים בכל מדינות המלך...

״שש קושיות״ על אוזניו של המן:

1) מדוע לאוזן המן יש ״שלוש פינות״? (חשבתם על זה פעם?).

2) באוזני המן אנו ממלאים דברים ״מתוקים״. אך מי שלא מעודכן, המן מירר את חיי אבותינו, ומהראוי היה שבאוזניו נמלא פלפל חריף או משהוא דומה - ולא ריבה! ומה ההיגיון לעשות את אוזנו טעימה ומתוקה?

3) רוצים להזכר בהמן? אין בעיה! אך מדוע עושים ״אוזני״ המן? למה לא מסתפקים ״באוזן אחת״?

4) בגמרא (גיטין נז:) מובא, שמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. והשאלה נשאלת: כיצד יתכן שמבית כמו של ״המן הרשע״ - יצמחו צאצאים שיקבלו פטור מהצבא בגין ״תורתו אומנותו״? במילים אחרות: כיצד יתכן שמ״קוץ״ כמו המן - צמחו ״וורדים ריחניות״? הרי פרי זה מנוגד לתכונות העץ! מה סוד העניין?

5) למה נבחרה אוזנו של המן לעוגיית הפורים, מדוע לא נבחר אביזר אחר מגופו של המן, רכיב יותר אסתטי והיגייני?

6) לפני פורים אנו קוראים ״פרשת זכור״, המסתיימת במילים:

"תמחה את זכר עמלק מתחת השמים - לא תשכח!" והנה, בהגיע יום הפורים, לא רק שאנו לא מוחים את המן, אנחנו עוד עושים לו אנדרטה (בדמות אוזן)! ומה שהכי מצחיק - זה שיש לזה "הכשר". היתכן?! האומנם?! הרי האנדרטה הזו מתנגשת עם הציווי "תמחה את זכר עמלק"!

עד כאן היינו "בעולם הקושיות". כעת בעזרת ה' - נמריא "לעולם התירוצים".

1) הפסוק אומר (שמות י"ז ט"ז): כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר. בפסוק נאמר כס - ולא כסא, וכן נאמר יה - ולא י-ה-ו-ה. דורש על זה המדרש (ילקוט שמעוני רמ"ז תרמ"ג) בזה הלשון: אין השם שלם ואין הכסא שלם - עד שיאבד זרעו של עמלק מהעולם. מאז מלחמת עמלק, כסא הכבוד עומד על שלושה רגליים ולא על ארבעה. זו הסיבה לכך שאנו עושים לאוזן המן שלוש פינות. אנו רומזים לו שאנחנו יודעים שבגלל "עמלק" כסא הכבוד עומד רק על שלושה רגליים - ואנו זוכרים לו את זה לדורות - ומצפים לנקמת ה' במהרה.

תירוץ נוסף: שמעתי - אך לא ראיתי, שבספרים מובא שבאמת כך הייתה נראית צורת אוזנו של המן. פירמידה עם שלוש פינות.

תירוץ נוסף (על דרך הרמז): "המן" זה סמל הטומאה. "המן" מסמל את תרבות הרחוב, את ההתייוונות, את המרידה בבורא עולם. כמובן שעם ישראל קדושים וטהורים - ומואסים בהמן ותרבותו. אלא שלפעמים יצר הרע מנסה לצוד את האדם. הוא מצייר לו את המן בצורה חיובית ומועילה, הוא מזכיר לו "את האוזן המתוקה והטעימה" שיש לנו בזכותו, את העולם המשוכלל שהמן פיתח לנו, ויש חשש שהאדם יתבלבל ויסחף לצד השני. בכדי להנצל מכך, עושים לאוזן המן צורה של "שלוש פינות" - שזה סימן של "זהירות", של "היכר והיבדלות". (כמו שמובא בחז"ל לגבי "מאפה חלב" שיש לעשותו בסימן משולש, בכדי שיזהרו בו ולא לא יבואו לאוכלו עם בשר). אכן אוזן המן המשולשת היא "תמרור אזהרה". בן אדם בן אדם! אל תסתנוור ממתיקות העוגיה, מהמתיקות שבתרבות הרחוב. זכור שעל המן ותרבותו נצטווינו במצוות "מחה תמחה".

2) מצד שני אנו ממלאים באוזן הזו "ריבה מתוקה" - ולא "פלפל חריף". מדוע? מפני שלמרות רשעתו הכבירה ודמותו המאוסה של המן, סוף סוף הוא גרם לנו לקצת מתיקות. בזכותו אנו מקבלים בכל שנה ארבע מצוות מתוקות ונפלאות: א. משלוח מנות, ב. מתנות לאביונים, ג. מקרא מגילה, ד. סעודת פורים, ואנחנו היהודים זוכרים לו את זה לטובה, וממלאים באוזנו ריבה מתוקה - מידה כנגד מידה. כמו שהוא הכניס לנו קצת מתיקות בחיים, כך אנו ממתקים את אוזנו.

3) הבעיה של המן (חוץ מהשכל וכו'), הבעיה המרכזית שלו הייתה שהוא השתמש בשתי האוזניים! מה שנכנס באחת - יצא מהאוזן השניה! הרי עם ישראל עשה שלושה ימי צום בכי ומספד, שופרות, עצרות תשובה והתעוררות, ואת "הקול האדיר" הזה המן שמע! אלא שזה נכנס באוזן ימין - ויצא מאוזן שמאל - במקום שיעלה לשכל (כנראה שלא היה לו דבר כזה). אך אם המן היה יודע להפריד בין אוזניו, אם הוא היה מנתב כל אוזן "לשכל" - ולא לאוזן השניה, כאשר הוא היה שומע את צעקות ותחנוני עם ישראל, הוא היה נמס מיד ומשתנה.

מתברר שהבעיה המרכזית של המן זה "שתי האוזניים"! לכן אנו עושים "אוזני" המן ולא מסתפקים באוזן "אחת".

תירוץ נוסף: "דין" בגימטריה זה 64. "אוזן" בגימטריה זה גם 64. לכן אנו עושים "אוזני" המן. דין + דין.

כדי לפרסם ולהודיע, שמה שה' טיפל בהמן והעניש אותו, זה עוד לא סוף העניין. זה רק "דין" אחד, (כנגד "אוזן אחת"). אך עדיין מחכה להמן "דין" נוסף, (כנגד "האוזן השניה"), וזה יהיה לעתיד לבוא שה' ינקום את נקמתו ממנו ומכל זרעו וימחה אותם מהעולם.

4) מבואר בחז"ל, שהמן הבין שקומץ המנחה שלמדו הילדים, הפיל את העשרת אלפים כיכר כסף שקיבל מאחשוורוש. המן, כמה שהיה "המן", אבל הוא עשה את החשבון הזה - והאמין בו (כמבואר בחז"ל). הוא מלמל את זה בבית ופרסם זאת ברבים. הוא האמין בזה ולא התבייש להודות בכך. שמעו בניו את המלים הללו שיצאו מפנימיות הלב, זה חילחל בהם ועשה רושם, עד שמבני בניו כבר הרהרו תשובה - ולמדו תורה בבני ברק. מכאן אנו למדים: משפט שיוצא מפיו של אבא בזמן אמת, בעת של צער, אם הוא יוצא "מעומק הלב", אפילו אם לאבא קוראים "המן" - זה מחלחל בילד ועושה בו רושם, ובעתיד גם מצמיח פירות.

תירוץ נוסף: כמו שבדור המבול הקלקול היה נורא, עד כדי כך שמי שזרע אבוקדו היה גודל לו מהאדמה חצילים, אותו דבר המן! הוא קלקל כל כך, עד כדי כך שהוא זרע "רשעים" ובפועל גדלו "צדיקים".

5) כמו שעשיו הרשע זכה שראשו נקבר במערת המכפלה, בגלל שראשו היה "תורני", הוא ידע להחשיב את מצוות כיבוד אב ואם (כמובא בחז"ל), כך גם המן! למרות היותו רשע מרושע, בגלל שהוא גרם בעקיפין לילדים שלו "לשמוע" ולהיוודע לחשבון הנ"ל, הוא זכה שאוזנו תיבחר לעוגייה בפורים.

תירוץ נוסף: היכן סיים המן את חייו? על העץ. "עץ" בגימטריה 160. "אוזן המן" בגימטריה (עם הכולל) - זה גם 160. לכן נבחרה "אוזן המן" לאנדרטה המסורתית - ולא פריט אחר מגופו. כי היא מרמזת על סופו ומזכירה לנו להודות לה' על שהפר את עצתו של אותו רשע, והובילו בצורה מופלאה מארמון המלוכה, מהמשנה למלך, עד "לעץ" - לחבל התליה!!!

6) לפי דיני התורה, יש מצב שאדם נמכר "לעבד עברי", ואכמ"ל (שמות כ"א ב'), אלא שעבד עברי יוצא בסוף שנה שישית - ואינו עבד עולם! אך אם העבד ממאן לצאת, טוב לו אצל אדונו, התורה מצווה לרצוע את אוזנו. ומדוע דווקא את האוזן? מבאר רש"י על המקום: אוזן זו ששמעה בהר סיני את הציווי "כי לי בני ישראל עבדים"... והלכה וקנתה אדון לעצמה - תירצע! אם האוזן לא יודעת להפנים את מה ששומעת, מגיע לה עונש!

וכמובן, אף אחד לא מעלה על דעתו שטקס רציעת האוזן היא "אות כבוד ושבח לעבד". ברור לכולם שזה טקס משפיל - ואוי לו למי שהגיע למדרגה הזו.

כעת מובן העניין. האנדרטה שעושים להמן, זה טקס השפלה! זו לא אות הזדהות, אלא סלידה והזדעזעות ממנו וממעשיו. אנו מרדדים אותה במערוך, עושים לה צורה מוזרה וליצנית, שורפים אותה בתנור, ובסוף - מכלים אותה בשיניים. זה בהחלט נקרא "מחיית עמלק" - לפי כל הפוסקים והפסוקים.

(ליקט הרב ברוך רובין)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

פורים שמח
לכל בית ישראל!

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net